

CHÙA ONLINE VÀ VẤN ĐỀ HIỆN ĐẠI HÓA PHẬT GIÁO TRONG BỐI CẢNH XÃ HỘI VIỆT NAM ĐƯƠNG ĐẠI

Tóm tắt: Chùa online là một hiện tượng mới xuất hiện trong thực hành Phật giáo ở Việt Nam gần đây. Bài viết phân tích về chùa online trong cái nhìn so sánh với ngôi chùa đã ăn sâu vào đời sống tôn giáo của người Việt từ bao đời nay; chỉ ra nguyên nhân xuất hiện và tồn tại chùa online. Thông qua hiện tượng chùa online, bài viết cũng chỉ ra những biểu hiện của hiện đại hóa Phật giáo Việt Nam hiện nay.

Từ khóa: Chùa online, hiện đại hóa Phật giáo, thị trường tôn giáo.

1. Mở đầu

Từ “online” mới xuất hiện trong từ ngôn ngữ của người Việt Nam vài thập niên gần đây cùng với sự du nhập của internet. Rất nhanh chóng, như bản thân sự lan truyền của internet, từ online được sử dụng rộng rãi trong nhiều lĩnh vực cuộc sống: xem phim online, nói chuyện online, nghe nhạc online, học tập online, cúng giỗ online, v.v... Gần đây xuất hiện chùa online, một hiện tượng chưa từng thấy trong truyền thống Phật giáo Việt Nam. Ngôi chùa này được thành lập bởi trang mạng tuvien.com, là cổng thông tin của Giáo hội Phật giáo Việt Nam. Với tiêu chí là nơi để Phật tử thấp hương niệm Phật khi chưa có điều kiện đến chùa, chùa online đang đón hàng nghìn lượt Phật tử tới thấp hương. Bài viết phân tích về chùa online trong cái nhìn so sánh với ngôi chùa đã ăn sâu trong tiềm thức của người Việt từ bao đời nay, phân tích bối cảnh xã hội và tôn giáo đương đại lý giải nguyên nhân ra đời và tồn tại của nó, kết nối sự ra đời của chùa online với vấn đề hiện đại hóa Phật giáo Việt Nam hiện nay, chỉ ra những phương diện hiện đại hóa Phật giáo Việt Nam qua hiện tượng chùa online.

2. Chùa online: lạ mà quen

“Bất kể một tôn giáo nào vào nước Việt, thường bao giờ cũng tạo dựng cho nó những giáo đường. Đối với Phật giáo, dù rằng Phật pháp đặt

* NCS., Khoa Việt Nam học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.

trọng tâm của vũ trụ quan và nhân sinh quan vào lễ vô thường, đề cao quan niệm vô chấp, cũng không vượt ra ngoài quy luật đó”¹. Vì thế, ngay từ khi du nhập vào Việt Nam từ đầu Công nguyên, Phật giáo đã hình thành nên những ngôi chùa, mà bây giờ có thương hiệu là chùa cổ nhất Việt Nam trên đất Luy Lâu, Thuận Thành, Bắc Ninh. Sự tàn phá của người Phương Bắc, các cuộc nội chiến, sự hủy hoại của thời gian và cả sự tôn tạo không đúng cách của người đời sau khiến ngày nay chúng ta không biết nhiều về những ngôi chùa ở các thế kỷ đầu Công nguyên. Chỉ biết rằng, rất nhanh chóng, ngôi chùa trở nên thân quen và niềm tin vào Đức Phật ngấm vào máu thịt người Việt như một phần không thể thiếu trong đời sống tâm linh của họ. Trải qua quá trình phát triển lâu dài, chùa Việt định hình với các dạng kết cấu: chữ Tam, chữ Đinh, chữ Công, nội Công ngoại Quốc, v.v... Tất nhiên, “không có một kiểu mẫu chung cho hàng ngàn ngôi chùa được xây dựng trong nhiều thế kỷ qua, trên lãnh thổ cả nước trải dài từ Bắc chí Nam. Mỗi thời đại có một phong cách riêng, mỗi địa phương cũng tùy theo điều kiện địa lý, thế đất và do nhiều lý do riêng mà đưa ra một kiểu kiến trúc chùa phù hợp”². Ở đây, chúng tôi chỉ xin mô tả quang cảnh một loại chùa khá phổ biến ở Bắc Bộ, chùa chữ Công, để có cái nhìn tham chiếu với chùa online.

Khi vào lễ Phật trong ngôi chùa chữ Công, người ta phải bước qua Tam quan, nơi mà “đối với mắt người thường chỉ là cái cổng vào chùa, nhưng trong mắt nhà tu hành, Tam quan là ranh giới giữa cõi Tục và cõi Thiêng, là ngưỡng cửa thiêng liêng, siêu thoát, là phương châm tu hành cho đến lúc thanh thản về với cõi vĩnh hằng”³. Tầng trên của Tam quan thông thường được làm gác chuông mà mỗi buổi chiều, tiếng chuông lại được dóng dả ngân nga như xua tan đi nỗi phiền muộn của con người. Bước qua Tam quan là sân chùa, được bày đặt các chậu cây cảnh, hòn non bộ làm tăng thêm cảnh sắc thiên nhiên cho ngôi chùa. Trong khu vực sân chùa hoặc vườn chùa bắt gặp những ngôi tháp mộ và các loại cây trồng với nhiều ý nghĩa khác nhau. Lớp kiến trúc đầu tiên là Bái đường. Ở đây bày một số tượng, có thể đặt bia đá ghi sự tích của ngôi chùa, cũng có thể đặt cả chuông, khánh nếu như ở ngoài Tam quan không có gác chuông. Qua Bái đường là đến tòa Tam bảo. Đây là phần quan trọng nhất của ngôi chùa, nơi bày những pho tượng chủ yếu nhất của Phật điện. Qua Phật điện, theo đường nhà hành lang đến Tăng đường (Hậu đường), còn gọi là Tổ đường. Nhìn chung, kết cấu chủ yếu của chùa Việt ở Bắc Bộ theo hình chữ Công như vừa mô tả.

Phật giáo vào Việt Nam đến nay có lịch sử khoảng 2.000 năm và ghi dấu hình ảnh những ngôi chùa thân quen trong ký ức của người Việt. Có thể nói, người Việt Nam hẳn không ai không thân quen như máu thịt với hình ảnh ngôi chùa thanh tịnh được bao bọc bởi ruộng đồng làng mạc hay được tạo dựng trên ngọn núi, ngọn đồi cao giữa một cảnh thiên nhiên bao la tươi đẹp. Chùa Việt là nơi phong cảnh hữu tình, đưa con người đến cõi thanh tịnh, từ bỏ ác hữu về với thiện hữu; là nơi để con người tìm đến sự thanh thoát trong tâm hồn.

Tuy nhiên, sự xuất hiện chùa online gần đây khiến nhiều người không khỏi băn khoăn: ngôi chùa này khác gì ngôi chùa thường thấy ở khắp làng quê Việt Nam? Chùa là công trình kiến trúc được dựng lên để thờ Phật và chuyển tải những triết lý nhà Phật. Chùa online cũng không nằm ngoài mục đích đó. Chỉ có điều, chùa online không được xây bằng các vật liệu gỗ, gạch, đá, cũng không được dựng ở thế đất tốt, chẳng hạn “bên trái trống không, bên phải cao dày, có hình hoa sen, tràng phướn, lọng báu hoặc có hình rồng, phượng, quy, xà châu báu”⁴, mà là ngôi chùa được thiết kế trong không gian internet. Nói cách khác, chùa online là ngôi chùa điện tử, được xây dựng bởi công nghệ internet hiện đại với tính chất là ngôi chùa ảo chưa từng xuất hiện trước đó ở Việt Nam. Mặc dù lạ nhưng đến với chùa online, Phật tử vẫn cảm thấy thân quen. Công nghệ hiện đại giúp xây dựng ngôi chùa ảo nhưng lại y như thật với ảnh tượng, bát hương, ban thờ,... như ở ngôi chùa ngoài đời. Trong ngôi chùa đặc biệt này cũng đầy đủ ảnh tượng Phật, bát hương, ngai thờ, v.v... Có chín hình ảnh tượng trưng cho chín ban thờ làm nền chính cho chùa online, trong đó đầu tiên là hình ảnh năm pho tượng Phật lớn tọa trên đài sen trong khung cảnh Phật điện cổ kính và những ngọn nến lấp lánh trước điện thờ. Ở dưới hình ảnh này có chạy hàng chữ “Xin quý vị hãy tịnh tâm và niệm Nam Mô A Di Đà Phật 108 lần và sau khi niệm xong xin quý vị tụng kinh”. Nhấp chuột vào con số trên màn hình máy tính, chúng ta đến với các ban thờ cần thắp hương, trong đó ban thờ A Di Đà, Tam thế, Bồ tát Địa Tạng Vương, Bồ tát Quán Thế Âm, v.v... Điều đặc biệt là, các ảnh tượng trên ngôi chùa điện tử khiến người ta cảm giác như đang chiêm bái thực sự ở ngôi chùa ngoài đời, từ hình ảnh tượng Phật nét mặt từ bi đến những họa tiết chạm trổ trên xà và trên cột chùa.

Một điều khiến người đi lễ chùa online cảm thấy vô cùng gần gũi, bởi trong ngôi chùa này có một phòng thờ tổ tiên. Một hàng chữ chạy liên tục bên dưới phòng thờ này “A Di Đà Phật, con cháu báo hiếu theo nhà Phật,

cha mẹ qua đời thủ lễ chay, trong sạch nghĩa nhân giờ mới đáng, hồn linh siêu thoát nhẹ cao bay”. Bên dưới ban thờ tổ tiên có nhiều ảnh tượng ghi ngày sinh ngày mất, quê quán. Dễ nhận thấy, những người được làm giỗ tại chùa online ở những độ tuổi và quê quán khác nhau. Thực chất, đây là hình thức gửi hậu lên chùa thường thấy ở những ngôi chùa ngoài đời phản ánh sự dung hợp giữa Phật giáo với thờ cúng tổ tiên hàng ngàn năm giờ đây được chuyển vào không gian internet.

Ở Việt Nam có nhiều loại hình thờ cúng, nhưng không có loại hình nào sâu đậm và quan trọng đối với người Việt bằng thờ cúng tổ tiên. Hầu hết các gia đình người Việt đều có một ban thờ gia tiên, trên đó có bát hương để “mỗi khi nén nhang thấp lên, cái gì trần tục tự nhiên gác lại, người chết và người sống dường như không còn chia cắt, quá khứ và hiện tại như quyện với nhau”⁵. Giáo lý nhà Phật khởi nguyên không đề cập đến việc cúng giỗ tổ tiên. Tuy nhiên, khi du nhập vào Việt Nam, Phật giáo hòa dung với thờ cúng tổ tiên để tồn tại và ngày càng chiếm được chỗ đứng trong đời sống tinh thần của người dân nơi đây. Đó là lý do ngôi chùa thờ Phật chấp nhận việc gửi hậu và cúng giỗ cho những người không con cháu khi họ qua đời. Khi thiết kế chùa online, người ta cũng không quên xây dựng một phòng thờ tổ tiên. Điều đó làm cho chùa online mang hơi thở xã hội hiện đại thêm phần gần gũi và ấm cúng.

Ngoài ra, chùa online còn có phòng cầu an và trợ niệm. Trong phòng này có hàng chữ “A Di Đà Phật, chúng con thành tâm phát nguyện niệm Phật cầu an và cầu vãng sinh Tây Phương cực lạc cho tất cả. A Di Đà Phật”. Bên dưới là nhiều tên tuổi và địa chỉ người đăng ký được cầu an tại chùa online, đặc biệt là có cả người Việt ở nước ngoài cũng tham gia.

Như vậy, chùa online là ngôi chùa lạ mà quen. Lạ vì nó chưa từng xuất hiện ở Việt Nam trước đó, cũng vì toàn bộ không gian của ngôi chùa được gói gọn trong không gian của màn hình máy tính với từng ban thờ được thiết kế 3D rất sinh động. Quen bởi nó ẩn chứa niềm tin tôn giáo của người Việt vào sự độ trì của Đức Phật và tổ tiên; trên các ban thờ là tượng Phật với khuôn mặt từ bi, hình ảnh vẫn thấy ở các ngôi chùa ngoài đời.

3. Nguyên nhân xuất hiện chùa online

Theo chúng tôi, chùa online là một hiện tượng sáng tạo truyền thống. Lý thuyết sáng tạo truyền thống của Eric Hobsbawn cho rằng: “Sáng tạo truyền thống được hiểu là một tập hợp những thực hành, thường nằm dưới sự chi phối của những luật lệ thành văn hay bất thành văn, có bản

chất nặng tính nghi thức hoặc hình tượng, nhằm khắc sâu các giá trị hoặc tiêu chuẩn hành vi nhất định và tâm thức cộng đồng qua hình thức tái diễn, đồng thời ngụ ý một dòng chảy tiếp nối quá khứ lịch sử phù hợp”⁶. Khi sáng tạo truyền thống, các nguyên liệu cổ được nhào nặn để tạo nên một truyền thống mới có sự tiếp nối với quá khứ. Chùa online là một sáng tạo truyền thống, bởi nó được tạo nên từ những nguyên liệu truyền thống: niềm tin và thực hành Phật giáo có từ ngàn đời của người Việt, thờ cúng tổ tiên sâu đậm, trang trí ban thờ với các họa tiết của ngôi chùa truyền thống, v.v... Sáng tạo truyền thống với sự tiếp nối quá khứ khiến chùa online vừa lạ lại vừa quen, vừa truyền thống lại vừa hiện đại.

Nhưng vì sao truyền thống lại cần được sáng tạo? Cũng như vậy, vì sao chùa online, sản phẩm của sáng tạo truyền thống lại xuất hiện? Theo lý thuyết sáng tạo truyền thống, truyền thống là một tiến trình sáng tạo không ngừng, “khi một biến đổi xã hội diễn ra trong một thời gian quá ngắn làm yếu đi hoặc tiêu hủy hoàn toàn mô hình xã hội cũ vốn tương thích với các truyền thống cũ, từ đó tạo ra những mô hình mới mà đối với các truyền thống cũ nói trên không còn phù hợp nữa; hoặc những truyền thống cũ đó cùng những phương tiện vận tải và truyền bá được hợp thức hóa của chúng không còn đủ sức thích nghi và biến đổi linh hoạt nữa, hoặc đã bị đào thải trên một phương diện khác: nói ngắn gọn hơn là khi có những thay đổi đủ lớn và đủ nhanh từ bên cung và bên cầu”⁷. Sự xuất hiện của chùa online là kết quả những biến đổi của cung và cầu trong bối cảnh mới. Cụ thể, chùa online xuất hiện từ nhu cầu của một bộ phận tín đồ Phật giáo vừa muốn thể hiện niềm tin vào Đức Phật vừa muốn tranh thủ thời gian đi chùa lại vừa học đạo. Đồng thời, loại hình chùa này xuất phát từ bản thân Phật giáo cần hiện đại hóa để nhập thế hơn nữa để cạnh tranh trong bối cảnh thị trường tôn giáo nở rộ ở Việt Nam hiện nay.

3.1. Nhu cầu hiện đại hóa Phật giáo Việt Nam

Với phong trào chấn hưng Phật giáo, ngay những thập niên đầu thế kỷ XX, vấn đề hiện đại hóa được các nhà cải cách Phật giáo lưu tâm. Tuy nhiên, chưa bao giờ như bây giờ, vấn đề hiện đại hóa Phật giáo lại được đặt ra bức thiết như vậy. Bối cảnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và thị trường tôn giáo đương thời chi phối nhu cầu này.

Trong ba thập niên trở lại đây, Việt Nam bước vào thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Các tôn giáo lớn hay nhỏ đều nhận thức được tầm quan trọng của vấn đề này và mong muốn đóng góp cho sự nghiệp

xây dựng đất nước. Điều này thể hiện rõ qua đường hướng: “Sống Phúc Âm giữa lòng dân tộc” (Công giáo), “Phụng sự Thiên Chúa, phụng sự Tổ quốc” (Tin Lành), “Nước vinh, Đạo sáng” (Cao Đài). “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa xã hội” là phương châm thể hiện tinh thần nhập thế vốn là truyền thống của Phật giáo Việt Nam. Tuy nhiên, trong xã hội hiện nay, Phật giáo cần nhập thế nhiều hơn nữa và cách thức nhập thế tất nhiên cần có sự thay đổi.

Nhưng làm thế nào để nhập thế và đóng góp nhiều hơn nữa cho sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa nước nhà? Phật giáo Việt Nam nhận thức rõ, cần phải hiện đại hóa, hiện đại hóa để bắt kịp với hoàn cảnh. Thích Nhất Hạnh cho rằng: “Phải hiện đại hóa đạo Phật nếu chúng ta muốn đạo Phật có thể đóng góp thiết thực và hữu hiệu vào công cuộc xây dựng xã hội chúng ta. Hiện đại hóa đạo Phật tức là khai triển những tiềm lực của đạo Phật mà chúng ta biết, như ở trong trường hợp Việt Nam và ở nhiều nước Á Châu, là rất phong phú và có thể biến cải một cách tốt đẹp tình trạng hiện thời của đất nước”⁸. Với quan niệm như vậy, Phật giáo Việt Nam đang đổi mới thực hành nghi lễ, truyền giảng kinh kệ, tư duy kinh tế, v.v... Có thể xem sự xuất hiện chùa online là một cách hiện đại hóa Phật giáo. Cụ thể, sự xuất hiện chùa online thể hiện sự hiện đại hóa Phật giáo ở cách thức đi lễ chùa, thực hành nghi lễ Phật giáo và hoằng dương Phật pháp. Như vậy, hiện đại hóa là để tăng cường ưu điểm của Phật giáo trong sự nghiệp xây dựng nước nhà hiện nay.

Từ thế kỷ XIX, những người theo thuyết thế tục hóa đã tiên đoán về sự khai tử của tôn giáo: “Với sự phát triển của xã hội công nghiệp, tôn giáo sẽ mất dần tầm quan trọng và không còn ý nghĩa nữa”⁹. Nhưng rồi, một trong những người tán thành thuyết thế tục hóa nổi bật nhất những năm 1960, P. Berger, đã công khai rút lại quan điểm trước đó của mình trong tác phẩm *The Desecularization the World*: “Thế giới ngày nay, với một số ngoại lệ... cũng mộ đạo một cách dữ dội như đã từng trước đó và tồn tại một số nơi còn mộ đạo hơn bao giờ hết”¹⁰. Còn Rodney Stark và Roger Finke, những người chủ xướng thuyết thị trường tôn giáo lại cho rằng: “Có vẻ như đã đến lúc mang thuyết thế tục hóa đến nghĩa trang của những lý thuyết thất bại và ở đó thì thắp lời nguyện cầu an nghỉ nghìn thu”¹¹. Quả thật, nếu theo thuyết thế tục hóa, chúng ta sẽ không giải thích được sự hồi sinh và phát triển mạnh mẽ của tôn giáo trên thế giới hiện nay. Mỹ, Nhật Bản và các nước Châu Âu, những xã hội được coi là hiện

đại nhất, tôn giáo không biến mất và cũng không thấy dấu hiệu gì sẽ biến mất. Cái mà người ta thấy là một thị trường tôn giáo (Religious Economies) sôi động đang diễn ra ở các nước này. Thuyết thị trường tôn giáo cho rằng, sự đa tồn với nhiều loại hình sản phẩm sẽ giúp các tôn giáo cạnh tranh với nhau. Điều đó sẽ mang lại sức sống cho các tôn giáo.

Có thể xem tôn giáo Việt Nam hiện nay cũng là một thị trường. Từng có thời kỳ, ảnh hưởng bởi diễn ngôn tôn giáo là mê tín, nhiều cơ sở thờ tự đã bị phá hủy, nhiều sinh hoạt tôn giáo phải hoạt động bí mật gây nên những mất mát to lớn cho văn hóa vật thể và văn hóa phi vật thể. Tuy nhiên, từ thời kỳ đổi mới đến nay, “khởi sắc”, “trỗi dậy” là các diễn ngôn quen thuộc khi nói về đời sống tôn giáo Việt Nam. Với quan niệm “Cây có gốc mới nở cành xanh ngọn/ Nước có nguồn mới bể rộng sông sâu”, thờ cúng tổ tiên ở cả ba cấp độ gia đình, dòng họ và làng xã được đề cao hơn bao giờ hết. Phong trào quy tập mồ mả, xây dựng từ đường, tổ chức giỗ họ, viết gia phả,... diễn ra sôi nổi. Thờ Mẫu với nghi lễ hầu đồng, trước đây phải tổ chức chui vào ban đêm và hầu vo, hiện nay diễn ra công khai, nở rộ. Thậm chí, nghi lễ châu văn đang được đệ trình UNESCO công nhận là Di sản Văn hóa phi vật thể của nhân loại. Bên cạnh sự trỗi dậy của các hình thức tôn giáo đã có, người ta đang chứng kiến sự xuất hiện của hàng loạt hiện tượng tôn giáo mới¹².

Như vậy, ở Việt Nam hiện nay có nhiều loại hình tôn giáo hiện diện trong đời sống của người dân và cung cấp nhiều dịch vụ khác nhau. Muốn dâng sao giải hạn, cầu an, cầu siêu..., người ta đến với dịch vụ Phật giáo; muốn cầu tài cầu lộc, thăng quan tiến chức..., người ta đến với dịch vụ của thờ Mẫu; thậm chí thờ cúng tổ tiên đang có những sản phẩm đáp ứng nhu cầu của con người trong xã hội hiện đại như: bán đất nghĩa trang, trang điểm người chết, cúng giỗ online,...¹³. Công giáo, Tin Lành cũng tìm cách để ngày càng nâng cao ảnh hưởng của mình. Đặc biệt là Tin Lành, một tôn giáo chính thức vào Việt Nam từ năm 1911, ban đầu phát triển rất chậm chạp, nhưng vài thập niên gần đây số lượng tín đồ tăng một cách đột biến, nhất là các vùng Tây Bắc, Tây Nguyên và Tây Nam Bộ. Nhiều đồng bào thiểu số khu vực Tây Bắc theo Tin Lành với suy nghĩ thực tế: “Đảng nào cũng phải thờ một con ma, nhưng thờ con ma Giêsu của Tin Lành đỡ tốn kém hơn”¹⁴.

Bối cảnh tôn giáo ở Việt Nam hiện nay đặt ra cho Phật giáo vấn đề làm thế nào có thể tồn tại và phát triển trong môi trường cạnh tranh tôn

giáo? Iannaccone, Finke và Stark, những lý thuyết gia tiêu biểu của thuyết thị trường tôn giáo cho rằng: “Tôn giáo như một hàng hóa, một sự vật được sản xuất ra và được chọn lựa. Người tiêu dùng chọn tôn giáo (nếu có) mà họ sẽ chấp nhận và mức độ tham gia đối với nó... Con người có thể và cũng thường thay đổi tôn giáo của họ hoặc mức độ tham gia của họ. Cũng giống như đối với các loại hàng hóa khác, khả năng lựa chọn này tạo ra sức ép đối với các nhà sản xuất ra tôn giáo”¹⁵. Sự cạnh tranh giữa các tôn giáo cùng với sự đa dạng về nhu cầu tâm linh của con người thời hiện đại khiến Phật giáo Việt Nam phải tăng cường các dịch vụ đã có hoặc tạo nên những sản phẩm mới. Cúng sao giải hạn, cầu an, cầu siêu cho các linh hồn, mở các khóa tu mùa hè dành cho học sinh sinh viên,... là những sản phẩm đáp ứng nhu cầu con người trong xã hội hiện đại, cũng để có thể cạnh tranh trong thị trường tôn giáo. Bởi vì, “trong điều kiện cạnh tranh, một công ty tôn giáo nào đó sẽ hưng thịnh nếu như cung cấp được hàng hóa ít nhất mang tính cạnh tranh bằng với những đối thủ của nó”¹⁶. Tóm lại, để tồn tại và phát triển, Phật giáo phải đáp ứng nhu cầu đa dạng của con người hiện nay, cũng phải tạo ra những sản phẩm có tính cạnh tranh. Một trong những cách để làm được điều đó, Phật giáo phải hiện đại hóa. Đúng như Thích Nhất Hạnh từng nói, Phật giáo Việt Nam phải hiện đại hóa để được sống mãi, để được linh động mãi, để đừng chết khô trong hình thức và khuôn khổ¹⁷.

Tóm lại, nhu cầu hiện đại hóa giúp Phật giáo Việt Nam tạo nên những sản phẩm mới. Một trong những sản phẩm mới là chùa online. Chùa online được tạo ra để đáp ứng nhu cầu của một bộ phận tín đồ Phật giáo trong xã hội đương đại. Vậy nhu cầu đó là gì và bộ phận tín đồ Phật giáo này là ai?

3.2. Nhu cầu của một bộ phận tín đồ Phật giáo về sản phẩm tôn giáo mới

Nhu cầu tâm linh của một bộ phận tín đồ Phật giáo đã biến đổi trong bối cảnh xã hội Việt Nam từ xã hội cổ truyền sang xã hội hiện đại. Trong xã hội nông nghiệp truyền thống, con người có nhiều thời gian nhàn rỗi, vì họ làm việc theo thời vụ. Khi có thời gian, họ thường tổ chức hội hè đình đám, các trò vui chơi và đi lễ chùa. Song trong xã hội công nghiệp hiện đại, với nhịp sống gấp gáp như hiện nay, con người bị cuốn vào guồng quay công việc. Nhiều người không có thời gian thanh thoi vào chùa lễ Phật thường xuyên, đặc biệt là giới văn phòng, học sinh sinh viên. Vì vậy, nhu cầu ngôi chùa

giúp con người vừa thể hiện được lòng tôn kính Đức Phật, vừa giúp họ giải tỏa được căng thẳng trong cuộc sống, bồi bổ tâm hồn và đạo đức, vừa không tốn thời gian đã xuất hiện. Như vậy, khi nhu cầu con người biến đổi, người ta sẽ tạo nên những sản phẩm mới cho phù hợp với nguyện vọng của họ. Điều này khiến chúng ta nhớ đến sự xuất hiện của Tin Lành thế kỷ XVI, một tôn giáo ra đời trên nền tảng Công giáo, cùng thể hiện niềm tin vào Chúa Giêsu xuất phát từ nhu cầu của tầng lớp tư sản và thị dân mới hình thành trong bối cảnh chủ nghĩa tư bản bắt đầu phát triển mạnh ở các nước Tây Âu. Tầng lớp tư sản và thị dân đang lên ấy vừa muốn thể hiện niềm tin vào Chúa, song cũng muốn có nhiều hơn thời gian và tiền bạc để đầu tư phát triển kinh tế. Đây là một trong những nguyên nhân quan trọng xuất hiện Tin Lành, được mệnh danh là tôn giáo của tư sản và thị dân.

4. Chùa online: một vài phương diện hiện đại hóa Phật giáo

4.1. Chùa online và hiện đại hóa cách thức đi lễ chùa và thực hành nghi lễ Phật giáo

Khi có tâm thành lễ Phật, tất cả những gì cần có và cần làm để đi lễ chùa online là: có một cái máy tính (có thể là điện thoại hoặc máy tính bảng), kết nối internet và kích chuột vào chuaonline.com. Điều này khác hoàn toàn với cách đi lễ chùa ngoài đời. Đi lễ chùa là người ta phải sử dụng đôi chân hoặc các phương tiện giao thông vượt qua khoảng cách địa lý để đến chùa lễ Phật. Nhưng với những thao tác như trên, khái niệm “đi lễ chùa” chuyển thành việc di chuột trên màn hình máy tính để giao diện với chùa online.

Đến với chùa online, tín đồ Phật giáo cũng thực hành các nghi lễ như thắp hương cúng Phật, niệm Phật, tụng kinh, cúng giỗ tổ tiên, cầu siêu, cầu an,... như các ngôi chùa ngoài đời. Tuy nhiên, cách thức thực hành đã hiện đại hóa bằng cách chỉ cần nhấp chuột vào nghi lễ cần làm. Chẳng hạn, khi muốn thắp hương lễ Phật hoặc thờ cúng tổ tiên, người đi lễ chùa online chỉ cần nhấp chuột vào chữ “thắp hương”, lập tức khói nghi ngút tỏa ra từ các bát hương. Chỉ có điều, người thắp hương không cảm nhận được sự ấm áp của nén hương cháy đỏ, sự cay sè của đôi mắt khi khói hương nghi ngút. Cũng như vậy, nếu muốn làm lễ cầu siêu hoặc cầu an, họ chỉ cần nhấp chuột vào chữ “phòng cầu siêu”, “phòng cầu an và trợ niệm”, sau đó nhấp tiếp chuột vào chữ “đăng ký”, v.v...

Như vậy, cách thức đi lễ chùa và thực hành nghi lễ ở chùa online được hiện đại hóa bởi công nghệ máy tính và internet. Sự hiện đại hóa này có

những mặt tích cực của nó. Trước hết là sự tiết kiệm thời gian cho những người quá bận bịu không thể đến một ngôi chùa ngoài đời. Với việc di chuột, chỉ trong vài giây, người ta đã đến với chùa online. Sự thuận tiện này khiến cho nhiều người, nhất là dân văn phòng, thường tranh thủ thời gian nghỉ trưa hoặc vài phút rỗi rãi đến chùa online thắp hương lễ Phật, nghe những bài giảng kinh hoặc những bản nhạc Phật giáo để tìm kiếm sự thư thái trong tâm hồn sau thời gian làm việc căng thẳng. Điều này khác với việc đi lễ chùa ngoài đời và làm biến đổi quan niệm đi lễ chùa truyền thống của người Việt. Theo truyền thống, người Việt thường đi lễ chùa khi có thời gian rảnh rỗi. Khi đến chùa, sau khi thắp hương lễ Phật, người ta còn nán lại để ngắm cảnh chùa, chuyện trò với người đi lễ, nghĩa là đi lễ chùa khi thanh thoi. Nhưng ngày nay, khi xã hội phát triển, nhiều người phải quay cuồng với biết bao công việc, hiếm có thời gian thanh thoi ngắm cảnh chùa, lễ Phật. Sự ra đời của chùa online là sự cứu cánh cho những ai không có thời gian đến chùa, nhưng vẫn thể hiện được sự thành kính với Phật, đúng như slogan trên chùa online: “Chùa online là nơi để các Phật tử thắp hương, tụng kinh và niệm Phật khi chưa có điều kiện đến chùa”.

Điểm đặc biệt nữa của chùa online là khi đi lễ chùa, người ta không cần lễ vật, hương hoa, không đốt vàng mã, do đó tránh lãng phí và ô nhiễm môi trường. Một người đi lễ chùa online tâm sự: “Mặc dù ở bất kỳ ngôi chùa nào cũng có nội quy không thắp hương trong các điện thờ, chỉ có một lư hương đặt giữa sân chùa để các Phật tử làm lễ, nhưng trên thực tế, nhiều người vẫn cố tình thực hiện sai quy định của chùa, nên việc bị khói hương nghi ngút khiến mình cay sè mắt. Mặt khác, đi lễ chùa bình thường bao giờ cũng có lễ kèm theo vàng mã, rượu cúng, hoa quả... Những thủ tục này khi lễ chùa online không thấy đề cập đến. Điều này vừa giảm tải chi phí, vừa giúp Phật tử bỏ dần thói quen lãng phí không cần thiết như lệ đốt vàng mã, sắm mâm cao cỗ đầy... mỗi khi lên chùa”¹⁸. Tuy nhiên, đi lễ chùa online không có được một số ưu điểm như đi lễ chùa ngoài đời. Đi lễ chùa ngoài đời là thực hành nghi lễ mang tính chất tập thể trong sự cộng hưởng của nhiều người cùng tham gia. Vì vậy, việc đi lễ chùa ngoài đời tạo nên sự cộng cảm giữa người đi lễ với Phật và giữa những người đi lễ với nhau. Hơn nữa, khi đi lễ chùa ngoài đời, con người tham gia vào mạng lưới người đi lễ Phật, vì vậy có cơ hội tạo nên vốn xã hội (social capital) cần thiết cho sự phát triển của bản thân. Song với chùa online, con người ngồi trước máy tính và nhấp chuột thì sự giao

tiếp chỉ dừng lại ở giao tiếp của cá nhân với Phật, mà không có sự cộng cảm của bản thân với những người cùng đi lễ.

Với việc hiện đại hóa cách thức đi lễ chùa và thực hiện nghi lễ Phật giáo, chùa online đã góp phần mở rộng đối tượng đến với Phật giáo. Không còn là tôn giáo của người già và phụ nữ như câu “trẻ vui nhà, già vui chùa”, chùa online còn giúp Phật giáo thu hút thêm nhiều đối tượng khác như công chức, viên chức, học sinh, sinh viên, v.v...

4.2. Chùa online và hiện đại hóa cách thức hoằng pháp và giáo dục đạo đức Phật tử

Một trong những vấn đề quan trọng đặt ra đối với Phật giáo trên thế giới cũng như Phật giáo Việt Nam hiện nay là phải hiện đại hóa cách thức hoằng pháp và giáo dục đạo đức cho con người. Trong tác phẩm *Phật giáo và thời đại*, Thích Nhất Từ cho rằng, sử dụng các phương tiện khoa học kỹ thuật hiện đại như internet, phát thanh truyền hình... là cách thức hữu hiệu nhất trên con đường chuyển hóa nhận thức của con người. Tác giả lấy ví dụ, Đài Loan tuy nhỏ bé, nhưng có tới bảy đài truyền hình Phật giáo phát rộng rãi toàn quốc 24/24 giờ. Còn ở Mỹ có những chương trình phát thanh như Tiếng chuông Từ bi, Tiếng chuông Tỉnh thức, Đuốc Tuệ và chương trình của một số ngôi chùa thuộc những giáo hội Phật giáo khác nhau. Những chương trình này có giá trị rất lớn, vì nhiều người bận rộn, không có thời gian đến chùa, đọc kinh, xem sách, nên họ nghe đài là cách hữu hiệu. Hoằng pháp thông qua phương tiện truyền thông đại chúng hiện đại là cách thức giúp Phật giáo luôn bên cạnh cuộc đời, khiến con người cảm thấy tôn giáo này luôn có mặt với họ. Khi cần, Phật giáo sẽ tiện lợi như việc họ chỉ cần mở tủ lạnh là có nước uống, thực phẩm, trái cây thường thức; gần gũi như việc họ có áo quần mặc, máy sưởi để khổ đau về thời tiết và khí hậu được giảm thiểu tối đa. Cho nên, hoằng pháp bằng các phương tiện thông tin đại chúng là điều Phật giáo quan tâm hàng đầu¹⁹.

Ở Việt Nam những năm gần đây, việc sử dụng các phương tiện khoa học kỹ thuật hiện đại trong việc giới thiệu sâu rộng giáo lý nhà Phật, cách thức tu hành cũng như giáo dục đạo đức cho Phật tử được đề cao. Nhiều chùa có trang web riêng, một thư viện giới thiệu kiến thức về Phật giáo được ra đời (thuvienhoasen.org), kênh truyền hình Phật giáo cũng được phát sóng (Truyền hình An Viên), v.v... Chùa online góp phần hiện đại hóa cách thức hoằng pháp và giáo dục đạo đức Phật tử. Đến với chùa

online, Phật tử ngoài việc lễ Phật còn có thể vào thư viện ngôi chùa này đọc các bài viết về giáo lý nhà Phật, vì sao nên ăn chay, vì sao Phật giáo cấm sát sinh, cách thức lễ Phật thế nào cho đúng, làm thế nào để báo hiếu tổ tiên một cách trọn vẹn nhất, v.v...

Có thể nói, những bài viết trên chùa online đã góp phần phổ biến kiến thức Phật học, khắc phục một trong những nhược điểm của Phật giáo Việt Nam là nặng tính thực hành bởi “đa số người Việt Nam tin ở Phật, đi vào Phật với lễ nghi chứ chưa phải từ giáo lý Phật học”²⁰. “Đệ tử Phật giáo không thuộc nhiều kinh Phật, có lẽ chỉ có các sư tăng lấy tu hành làm nhiệm vụ mới tìm hiểu và học một số kinh như *A Di Đà*, *Vô lượng thọ*... Các đệ tử dân gian là những người nghèo hèn vất vả vẫn giữ lòng thành kính với Phật, tin ở Phật, nhưng họ chẳng cần học nhiều kinh. Cái mà họ nghĩ đúng là Phật tại tâm. Họ không hiểu nhiều Phật lý và những khái niệm phức tạp triết học...”²¹. Nhiều người thừa nhận, trước đây họ đi lễ chùa nhưng không hiểu lắm về nghi lễ Phật giáo, chỉ đến khi đi lễ chùa online, đọc thì mới hiểu lễ Phật là thể hiện lòng tôn kính với Phật, để trừ tâm ngã mạn, cao ngạo; lạy Phật là đứng chấp tay trước ngực, rồi quỳ xuống, cúi đầu xuống sát đất, xòe hai bàn tay ngửa ra mà tránh bản tay vì tay còn dùng để cúng Phật. Lễ Tam bảo là lạy Phật, lạy Pháp, lạy Tăng. Nhờ đến với chùa online mà họ hiểu được niệm Phật là đọc tụng danh hiệu của Phật để tu nguyện theo ngài, để cầu cho mình và mọi người được bình an, để diệt trừ tâm niệm xấu, khi tâm niệm xấu hết rồi, khái niệm giữa ta và người, giữa sạch và bẩn không còn... Với việc đi lễ chùa online, nhiều người đã hiểu thêm về triết lý nhân sinh về lễ sống thiện ở đời.

Như vậy, chùa online có sự ưu việt trong việc giáo dục triết lý nhà Phật cũng như giáo dục đạo đức cho con người đương đại. Công nghệ internet cho phép hoằng truyền giáo lý và đạo đức Phật giáo sâu rộng đến nhiều đối tượng khác nhau, đến các nơi có kết nối internet. Giáo dục đạo đức con người vốn là một thế mạnh của Phật giáo. Thế mạnh này giờ đây càng được phát huy cao hơn với sự hỗ trợ của các phương tiện công nghệ thông tin.

5. Kết luận

Chùa online là một hiện tượng mới trong thực hành Phật giáo ở Việt Nam. Nó ra đời trong hoàn cảnh xã hội Việt Nam chuyển từ xã hội nông nghiệp cổ truyền sang xã hội công nghiệp hiện đại với những ưu việt về công nghệ thông tin cũng như nhu cầu về việc thực hành nghi lễ vừa đỡ

tồn thời gian, vừa thể hiện lòng thành kính với Đức Phật. Chùa online là một biểu hiện của nỗ lực hiện đại hóa Phật giáo Việt Nam để đem tôn giáo này đến gần hơn với Phật tử và quần chúng nhân dân. Sự xuất hiện và tồn tại của ngôi chùa đặc biệt ấy, bên cạnh rất nhiều ngôi chùa ngoài đời, khiến cho sinh hoạt Phật giáo Việt Nam trở nên phong phú và đa dạng hơn. Phật giáo cùng với các dịch vụ của nó đang dần trở thành thị trường tôn giáo. Tùy vào từng đối tượng và hoàn cảnh khác nhau, một người có thể lựa chọn đi lễ chùa ngoài đời hoặc đi lễ chùa online. Thông thường, những người eo hẹp về thời gian thì lựa chọn đi lễ chùa online. Trong khi đó, những người trung niên và cao niên, đa phần là phụ nữ, lại đến chùa ngoài đời ngắm cảnh chùa, lễ Phật, tạo phúc cho cháu con. Như vậy, sự xuất hiện chùa online làm đa dạng hóa đối tượng đến với Phật giáo. Điều này khác xa với truyền thống khi ngôi chùa chủ yếu là nơi sinh hoạt tôn giáo của người già, trong đó phần lớn là phụ nữ, vì “đàn ông ra đình, đàn bà ra chùa”./.

CHÚ THÍCH:

- 1 Trần Lâm Biền (1996), *Chùa Việt*, Nxb. Văn hóa Thông tin, Hà Nội: 24.
- 2 Trần Nho Thìn (2008), *Vào chùa lễ Phật: sự tích, ý nghĩa và cách bài trí*, Nxb. Hà Nội: 11.
- 3 Nguyễn Đăng Duy (2008), *Văn hóa tâm linh*, Nxb. Văn hóa Thông tin, Hà Nội: 203.
- 4 Nguyễn Đăng Duy (2008), *Văn hóa tâm linh*, sđd: 196.
- 5 Nguyễn Đăng Duy (2008), *Văn hóa tâm linh*, sđd: 188.
- 6 Eric Hobsbawn (Nguyễn Hoàng Nhị Hà dịch, 2012), “Sáng tạo truyền thống”, *Văn hóa học*, số 1: 86.
- 7 Eric Hobsbawn (Nguyễn Hoàng Nhị Hà dịch, 2012), “Sáng tạo truyền thống”, bđd: 89.
- 8 Nhất Hạnh, *Phật giáo hiện đại hóa*, <http://thuvienhoasen.org>.
- 9 Phan Ngọc Chiển (2010), “Hai quan điểm đối nghịch về tôn giáo: thuyết thế tục hóa và mô hình thị trường tôn giáo”, trong: Bùi Thế Cường chủ biên, *Phương pháp nghiên cứu xã hội và lịch sử*, Nxb. Từ điển Bách khoa, Hà Nội: 230.
- 10 Phan Ngọc Chiển (2010), “Hai quan điểm đối nghịch về tôn giáo: thuyết thế tục hóa và mô hình thị trường tôn giáo”, bđd: 233.
- 11 Phan Ngọc Chiển (2010), “Hai quan điểm đối nghịch về tôn giáo: thuyết thế tục hóa và mô hình thị trường tôn giáo”, bđd: 233.
- 12 Ở Việt Nam hiện có khoảng trên 50 hiện tượng tôn giáo mới như Long Hoa Di Lạc, Ngọc Phật Hồ Chí Minh, Hà Môn, Pháp Luân Công, Thanh Hải Vô Thượng Sư, v.v...
- 13 Theo khảo sát của chúng tôi, các dịch vụ này có tại Công viên Nghĩa trang Lạc Hồng Viên.
- 14 Nguyễn Thanh Xuân (1997), “Góp phần tìm hiểu về đạo Tin Lành ở Việt Nam”, trong: Trung tâm Khoa học về Tín ngưỡng và Tôn giáo, *Những đặc điểm cơ bản của một số tôn giáo lớn ở Việt Nam*, Thông tin chuyên đề.
- 15 Phan Ngọc Chiển (2010), “Hai quan điểm đối nghịch về tôn giáo: thuyết thế tục

hóa và mô hình thị trường tôn giáo”, bđd: 235.

- 16 Linh Nhi, *Dân văn phòng hảo hức đi lễ chùa trên mạng ảo*, <http://nguoiduatin.vn>.
- 17 Nhứt Hạnh, *Phật giáo hiện đại hóa*, <http://thuvienhoasen.org>.
- 18 Linh Nhi, *Dân văn phòng hảo hức đi lễ chùa trên mạng ảo*, <http://nguoiduatin.vn>.
- 19 Thích Nhật Từ (2010), *Phật giáo và thời đại*, Nxb. Phương Đông: 36.
- 20 Phan Đại Doãn (2010), *Làng xã Việt Nam: một số vấn đề kinh tế, văn hóa, xã hội*, Nxb. Chính trị Quốc gia: 220.
- 21 Phan Đại Doãn (2010), *Làng xã Việt Nam: một số vấn đề kinh tế, văn hóa, xã hội*, sdd: 221.

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Trần Lâm Biền (1996), *Chùa Việt*, Nxb. Văn hóa Thông tin, Hà Nội.
2. Phan Ngọc Chiên (2010), “Hai quan điểm đối nghịch về tôn giáo: thuyết thế tục hóa và mô hình thị trường tôn giáo”, trong: Bùi Thế Cường chủ biên, *Phương pháp nghiên cứu xã hội và lịch sử*, Nxb. Từ điển Bách khoa, Hà Nội.
3. Phan Đại Doãn (2010), *Làng xã Việt Nam: một số vấn đề kinh tế, văn hóa, xã hội*, Nxb. Chính trị Quốc gia.
4. Nguyễn Đăng Duy (2008), *Văn hóa tâm linh*, Nxb. Văn hóa Thông tin, Hà Nội.
5. Nhứt Hạnh, *Phật giáo hiện đại hóa*, <http://thuvienhoasen.org>.
6. Eric Hobsbown (Nguyễn Hoàng Nhị Hà dịch, 2012), “Sáng tạo truyền thống”, *Văn hóa học*, số 1.
7. Linh Nhi, *Dân văn phòng hảo hức đi lễ chùa ảo*, <http://nguoiduatin.vn>.
8. Trần Nho Thìn (2008), *Vào chùa lễ Phật: sự tích, ý nghĩa và cách bài trí*, Nxb. Hà Nội.
9. Thích Nhật Từ (2010), *Phật giáo và thời đại*, Nxb. Phương Đông.

Abstract

BUDDHIST TEMPLE ONLINE AND BUDDHIST MODERNIZATION ISSUE IN THE CONTEMPORARY SOCIETY OF VIETNAM

Buddhist temple online has been a new phenomenon of the Buddhist practice in Vietnam in recent years. This text outlines views on Buddhist temple online in comparison with Buddhist temples in Vietnamese traditional religious life. It also indicates the causes that led to the emergence and existence of Buddhist temple online. Through this phenomenon, this text mentions the expressions of Buddhist modernization in Vietnam at present.

Keywords: Buddhist temple online, Buddhist modernization, religious market.